

Найвагоміші результати ІЯД за 2020 р.

(затверджено Вченою радою ІЯД НАН України

Протокол № 10 від 10.12.2020 р.)

Ядерна фізика, фізика елементарних частинок і високих енергій

В розпадах B -мезонів в експерименті LHCb (CERN) досліджено еволюцію їх розпадів в $B_0 \rightarrow J/\psi K^+ K^-$ з роздільною здатністю по часу біля 45 фс. Виміряні CP-характеристики найбільш точні на сьогоднішній день. Різниця в масі між B_0 власних станів становить $\Delta m_s = 17,703 \pm 0,059 \pm 0,018 \text{ ps}^{-1}$. Одержані результати узгоджуються з теоретичними прогнозами на основі Стандартної Моделі. В розпадах W -бозонів отримано дані щодо взаємодії гіпотетичних важких нейтрино та мюонів. Показано перспективність використання кандидатів фізичних подій, для яких лептонне число зберігається.

(чл.-кор. НАН України В.М. Пугач, В.М. Добішук, С.М. Колієв, І.О. Костюк, О.А. Кот, В.Є. Лукашенко, О.О. Охріменко)

Запропонована нова модель для опису синтезу надважких ядер в реакціях злиття важких ядер зі свинцевої мішенню, в якій враховано синтез ядер шляхом поступової еволюції від подвійної ядерної системи до сферичного компаунд-ядра та передачі нуклонів між ядрами, що торкаються. Показано, що перший шлях є основним для синтезу надважких ядер у цих реакціях. Розраховані перерізи синтезу надважких ядер добре узгоджуються з наявними експериментальними даними. Відбір механізму синтезу надважких ядер має фундаментальне значення для будови нових моделей перебігу ядерних реакцій та передбачення перерізів формування більш надважких ядер, а також планування експериментів. Опис надважких ядер дозволяє відібрати найбільш надійні моделі для опису структури ядер та ядерних реакцій.

(чл.-кор. НАН України В.Ю. Денисов)

В рамках чотиривимірного ланжевенівського підходу з макроскопічними транспортними коефіцієнтами розраховано масові розподіли уламків поділу надважких ядер від ^{268}Hs до $^{306}122$ та встановлено існування від одного до чотирьох максимумів в масових розподілах. В поділі легких надважких ядрах виявлено мас-симетричний домінуючий пік при $A_F \approx 140$. Показано, що з ростом масового та зарядового номеру ядра, що ділиться, в масових розподілах виникає сильно мас-асиметричний пік при $A_H \approx 208$. Для ядра $^{306}122$ чотири максимуми в масових розподілах мають приблизно однакову величину.

(Ф.О. Іванюк)

З найвищою точністю (близько 3%) визначено період напіврозпаду ядра молібдену 100 відносно двонейтринного подвійного бета-розпаду, що є одним з найбільш точних вимірювань цього процесу. Ці нові ядерні дані важливі для розвитку теорії подвійного бета-розпаду та експериментальних методів досліджень властивостей нейтрино і слабкої взаємодії.

(Ф.А. Даневич, В.В. Кобичев, О.Г. Поліщук, В.І. Третьяк)

З новою точністю виміряно спектри нейтрино з мантиї Землі (геонейтрино), уточнено потік нейтрино від розпадів берилію 8 у Сонці, вперше виконано прямі спостереження сонячного CNO-циклу, що дає унікальну інформацію про внутрішню будову Землі і Сонця.

(В.В. Кобичев)

Ядерна енергетика

З метою удосконалення процесу радіометричного збагачення уранової руди розроблено концептуальну схему промислової установки на принципі спектрометра множинності для визначення подільних речовин неруйнівним експрес-репрезентативним способом з використанням кристалів NaJ(Tl) великого об'єму (~ 300 л) і продуктивністю ~ 308 т/добу.

(член-кор. НАН України В.І. Слісенко, Н.І. Мазіна, Ю.Г. Щепкін)

На основі даних дозиметричного експерименту, виконаного на енергоблоці №4 ВП ЗАЕС, показана необхідність перегляду програми модернізації однорядних контейнерних збірок зі зразками-свідками металу корпусу реактора. Це має важливе значення для забезпечення контролю стану корпусу реактора в понадпроектний період експлуатації.

(В.М. Буканов, О.В. Гриценко, В.Л. Дем'яохін, О.М. Пугач)

Результати моніторингу радіаційного навантаження корпусу реактора енергоблоку №5 ВП ЗАЕС використовуються при виконанні робіт з науково-технічного обґрунтування можливості подовження терміну експлуатації реакторної установки на понадпроектний період.

(В.М. Буканов, О.Г. Васильєва, Т.М. Лашко С.М. Пугач, В.В. Ількович)

Радіаційна фізика та реакторне матеріалознавство

Побудована теорія процесу збудження лазерами ізомеру ^{229m}Th з енергією 8,3 еВ, при якому відбуваються складні прямі і зворотні переходи електрона в атомі і в неперервному спектрі. Показано, що запропонований атомно-ядерний процес збудження ядра через електронну підсистему є більш ефективним, ніж пряме збудження ядра ультрафіолетовим лазером. Він передбачає можливість визначення частоти переходу на ізомерний рівень ^{229m}Th з унікальною точністю, що відкриває шлях для створення прецензійного стандарту частоти «ядерного годинника», який може мати важливі застосування в фундаментальній науці і в техніці.

(О.Я. Дзюблик)

Знайдене відхилення від проектної моделі експериментальних значень зсувів критичних температур крихкості в діапазоні понадпроектних флюенсів швидких ($E > 0,5 \text{ MeV}$) нейтронів, яке може свідчити про початок зміни механізму радіаційного окрихчування металу корпусів реакторів (так званого late blooming effect). Рекомендовано внести доповнення в нормативний документ стосовно враховування знайденого відхилення при визначенні коефіцієнту радіаційного окрихчування.

(Л.І. Чирко, В.М. Ревка, М.Г. Голяк)

Розроблена модель виходу молекул водню з твердого метану, опромінюваного електронами при низьких температурах. Показано, що часова залежність потоку молекул має гострий максимум (має вибуховий характер) при утворенні автоколиваний температури і концентрації створених опроміненням радикалів в метані. Результати підтверджуються експериментами, виконаними і Фізико-технічному інституті низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України. Процес може спостерігатись і в космічних об'єктах, де метан є розповсюдженою сполукою.

(чл.-кор. НАН України В.Й. Сугаков)

Розроблено метод уточнення коефіцієнту радіаційного окрихчування матеріалів корпусу реактора шляхом сумісного використання в дозовій залежності зсувів критичної температури крихкості і референсної температури, що суттєво підвищує достовірність визначення терміну безпечної експлуатації корпусу і можливість роботи в понадпроектний період. Рекомендовано внести зміни в нормативний документ стосовно методу визначення дозової залежності експериментальних результатів зсувів температур переходу.

(Л.І. Чирко, В.М. Ревка, М.Г. Голяк)

Фізика плазми та керований термоядерний синтез

Знайдено, що існують швидкі магнітозвукові моди з частотами вище йонної циклотронної, які мають глобальну радіальну структуру та амплітуду, максимальну в центральній області плазми. Вони можуть відігравати важливу роль у просторовому каналюванні енергії, а також бути відповідальними за надтеплову йонну циклотронну емісію, джерело якої знаходиться на магнітній осі токамака.

(О. С. Бурдо, Я.І. Колесниченко)

Показано, що електронне циклотронне нагрівання з резонансом на внутрішньому обході тора може запобігти акумуляції вольфраму в центрі плазми у разі спонтанного збудження гвинтового ядра – явище, яке спостерігалось в токамаку ASDEX Upgrade.

(В.С. Марченко)

Ядерна, радіаційна та техногенно-екологічна безпека

Вперше досліджено гематологічні та цитогенетичні показники у індикаторних видів мишо-подібних гризунів з осушених територій водойми-охолоджувача ЧАЕС. В умовах лабільної екосистеми у дослідних тварин виявлено дисбаланс в системі гемопоезу, різнонаправлені зміни параметрів кровотворних органів та периферичної крові. Зареєстровано підвищену частоту цитогенетичних ано-

малій в кістковому мозку. Виявлено видові відмінності реакції кровотворної системи на хронічний радіаційний вплив.

(А.І. Липська, Н.К. Родінова, Н.М. Рябченко та інші)

Створено багатофункціональний корпус ситуаційних вправ, призначений для проведення практичних занять з фізичної ядерної безпеки при підвищенні кваліфікації особового складу правоохоронних органів, що беруть участь у реагуванні на кризові ситуації, пов'язані з радіоактивними матеріалами, та фахівців з фізичного захисту об'єктів ядерно-енергетичного комплексу України.

(В.І. Гаврилюк, О.П. Романова, С.С. Драпей та інші)